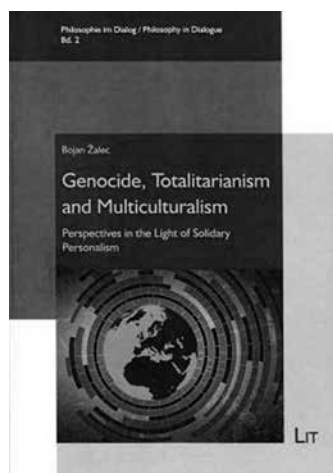

O GENOCIDU, TOTALITARIZMU IN MULTIKULTURALIZMU

BOJAN ŽALEC: GENOCIDE,
TOTALITARIANISM AND
MULTICULTURALISM:
PERSPECTIVES IN THE
LIGHT OF SOLIDARY
PERSONALISM
LIT VERLAG, BERLIN 2015,
110 STR.

Nedavno je pri ugledni mednarodni založbi LIT Verlag izšla nova knjiga slovenskega filozofa Bojana Žalca. Knjiga nosi naslov *Genocid, totalitarizem in multikulturalizem*, njen podnaslov – *Zorni koti v luči solidarnega personalizma* – pa razkriva bistveno miselno obzorje, znotraj katerega se v knjigi giblje avtor. V pomembnem smislu je knjiga nadaljevanje oz. tematska usmeritev, ki izhaja iz njegovih predhodnih del, predvsem knjige *Človek, morala in umetnost* (2010),

pomembnih delov monografij ter hkrati tudi njegovega uredniškega dela pri izdaji knjig na teme genocida, kulture strahu, sprave, dialoga in globalizacije. Žalčevo osrednje izhodišče je stališče solidarnega personalizma, ki ga določa personalistično izhodišče, da je vsaka oseba presežna in najvišja vrednota. Spoštovanje osebe kot osebe, njene vrednosti in dostojanstva (vedno gre za konkretno osebo, ne pa na primer za abstraktno idejo osebe), od nas terja, da upoštevamo njene konkretne in posebne položaje ter njeno zgodovino. To nam omogoča solidarnost, ki jo Žalec prvenstveno razume kot udeležенost na drugem v vseh njegovih vidikih, posebej pa z vidika doživljanja. To nam tako omogoča, da zavrnamo nihilizem (opredeli ga kot stališče, ki vse vidi kot vrednostno izravnano ter posledično kot celostno duhovno stanje, kjer ne moremo več postaviti ali občutiti razlike med dobrim in slabim) in instrumentalizem (človek je znotraj obzorja instrumentalizma zgolj sredstvo za doseganje nekega drugega cilja ali vrednote), ki stojita na nasprotnem polu solidarnega personalizma. S tem izrazom, ki je avtorjeva lastna skovanka, le-ta zaznamuje zadržanje, ki poudarja pomen pravih odnosov in ki za osnovno merilo etičnosti postavlja spoštovanje človeka, ki pa ga ni brez spoštovanja njegove presežne narave. V

moralnem pogledu to pomeni zavračanje vsakršnega instrumentalizma, ki ljudi obravnava zgolj kot sredstvo. Skrajni primeri grozljivega uresničenja instrumentalizma so genocidi in totalitarizmi 20. stoletja, v sedanjosti pa tudi ekonomizem. Genocidi in totalitarizmi so ekstremne kršitve personalistične etike. Vsi ti vidiki se v novi knjigi učinkovito povezujejo ter s tem odpirajo nove problemske prostore za bolj specifične teme.

Knjigo avtor pričenja z uvodom, ki mu sledijo štiri poglavja; ta se ukvarjajo z naslovnimi temami knjige. Prvo poglavje obravnava pojem genocida in poudari pomen njegovega razširjenega razumevanja, in sicer v dvojem smislu. Najprej gre za to, da bistvo genocida ni fizično uničenje določene skupine, ampak socialna smrt, tj. izguba družbene vitalnosti oz. živosti in identitete, povezane s smislom življenja. To slednje je pojem, ki ga je prva uporabila Claudia Card, Žalec pa ga analizira ter aplicira tudi v slovenski prostor. Če v središče postavimo vidik socialne smrti, potem je jasno, da genocid predstavljajo vsa dejanja, ki privedejo ali bi lahko privedla do takšne posledice. Škoda, ki jo utrpijo žrtve genocida, je družbena smrt. Izpostaviti moramo, da genocid ne vključuje nujno pobijanja oz. popolnega izničenja življenja članov določene skupine,

čeprav je to pogosto njegov del. Pri genocidu gre za zlo in gre za zločin, ki presega golo nepravico, saj žrtve utrpijo veliko škodo; njihova življenja postanejo neznosna, nedostojna oz. nemogoča, ali pa je sama smrt žrtev nedostojna. Izguba družbene vitalnosti nastopi ob trajnem in nepopravljivem uničenju družbenih vezi – organiziranosti, praks in ustanov. To prizadene in ogrozi življenjske interese žrtev še pred njihovo morebitno smrtjo ter jih tako oropa smisla ter vsakega nadzora nad njihovim življenjem. Družbena smrt povzroči izgubo smisla življenja in hkrati tudi smisla smrti žrtev. Ravno družbena smrt skupine je torej tista lastnost, ki je specifična za genocid, kajti pri vseh drugih zločinih zoper človečnost in vojnih hudodelstvih je razvidno, da lahko prizadenejo posameznika neodvisno od njegove pripadnosti skupini. Druga razširitev pojma zadeva tarče genocida; le-tega ne moremo omejevati zgolj na narodnostne, etnične, rasne ali verske skupine, ampak moramo vključiti vsako skupino, v povezavi, s katero o uničenju lahko govorimo tudi o družbeni smrti. Tretji pomemben vidik, ki se avtorju razkrije pri obravnavi tega pojma, pa je, da gre za moralno obložen pojem, kar pomeni, da o genocidu ne moremo govoriti pri uničenju ali izničenju katere koli skupine, ampak moramo v

njem prej prepoznati določeno vrednost. Avtor tako v tem poglavju pojem genocida na podlagi poglobljenega razumevanja umesti v pojmovno mrežo zločinov proti človečnosti, totalitarizma, terorizma in solidarnega personalizma. Hkrati ta spoznanja lahko uporabimo tudi v slovenskem kontekstu povojnih pomorov in pobojev, ki jih lahko razumemo kot klasicid, žrtve le-tega pa so bile kasneje še tarče mnemocida.

Drugo poglavje kritično analizira nacizem in stalinizem v okviru Kierkegaardove misli o tesnobi in sferah oz. stadijih obstoja. Izhodišče predstavlja misel, da so družbe, ki se oddaljijo od vere in ljubezni, v pomembnem smislu nedemokratične in nesvobodne, skrajni odmik pa predstavljajo prav totalitarni sistemi. Bistveno določilo takšnih sistemov postane nasilje, ki je lahko neposredno grozovito ali pa dobi druge, bolj prefinjene oblike. Tesnoba in z njo povezana strah in želja (po Kierkegaardu in Bellingerju) lahko ustvarjata strah pred dobrim oz. demonični način bivanja ali strah pred slabim oz. farizejski način bivanja. Nacizem kot obliko totalitarnega sistema lahko tako razumemo kot družbeni sistem, ki ga bistveno določa strah pred dobrim in patološka oblika estetskega stadija na ravni družbe. Nadzorovana in očiščena nacionalna država, obrnjena predvsem v preteklost, je predstavljala v nacizmu

nekakšno zaščito, moralno odgovornost pa družba preneša na vodjo. Stalinizem je po drugi strani izraz strahu pred slabim ter patološka oblika etičnega stadija na ravni družbe. Izrazito se usmerja v utopično prihodnost. Iz tega sledijo pomembne posledice za razumevanje obeh – z izpostavljenimi razlikami lahko med drugim pojasnimo razliko v času, potrebnem za obnovo družbe v obeh sistemih – hkrati pa tudi za razumevanje totalitarizma nasploh.

Tretje poglavje predstavi pojem multikulturalizma, in sicer tako njegove opisne kot tudi normativne vidike. Pri tem je v ospredju vprašanje odnosa med multikulturalizmom in liberalno demokracijo, hkrati pa je ta razprava močno vpeta v kontekst evropske skupnosti in njenih izzivov. Po uvodni analizi pojma multikulturalizem ter vrednostnih stališč, ki jih lahko v njegovi luči zavzamemo, Žalec opozarja predvsem na nevarne posledice sprejemanja multikulturalizma v smislu vrednotne izravnave vseh kultur. Takšno sprejemanje je v nasprotju z evropsko mentaliteto, ki je krščanskega in liberalnega izvora in ogroža demokracijo. Žalec tako razgradi in dopolni tudi Siedentopovo misel, da je izravnalni multikulturalizem vrsta utilitarizma in zato nevaren, hkrati pa izpostavi njuno povezavo z emotivizmom. V ospredje je postavljeno

vprašanje identitete Evrope in Evropske unije ter odzivi na fundamentalizem. Ena izmed Žalčevih tez je, da strpnost ni in ne more biti absolutna vrednota. Svoja razmišljanja sklene takole: "Prvo opažanje je to, da se v Evropi soočamo z žrtvovanjem resnice – ali z njenim prikritjem – o njeni lastni identiteti, kar pomeni da si s tem prikrivamo ne samo resnico o tem, kdo smo in kaj nas povezuje, ampak tudi o tem, kaj nas dela različne. Ne govorimo zgolj o prikrivanju resnice o nas, ampak tudi o drugih. Ali je potrebno sploh izbrati med govorom o resnici krščanskih izvorov evropske liberalne identitete na eni strani in strpnosti, soobstoju, sodelovanjem, dialogom, solidarnosti, itn. na drugi strani? Sam menim, da ne. Prava krščanska vera ni nezdružljiva s kultiviranjem strpnosti in spoštovanjem drugih. [...] Če tako podpiramo krščanske izvore evropske identitete, ne nasprotujemo spoštovanju kultur drugih, ampak le utemeljimo in upravičimo kot pristno in verodostojno evropsko naravnost." (str. 73)

Četrto in zadnje poglavje pa se osredotoča na teorijo državljanstva in le-to poveže v okvir izzivov slovenske družbe. V ospredju so politične vrline oz. kreposti: spodobnost oz. civilnost, sposobnost in pripravljenost ugovarjati centrom moči (kot tudi ena izmed osrednjih postavk klasičnega republikanizma)

in raba javnega uma. Izpostavljeni so manjki le-teh v slovenski družbi ter posledice za dialoškost naše družbe. Poglavje tako pojasni pomen pomanjkanja državljanskih vrlin na Slovenskem in družbeno-zgodovinske razloge za to. Okvir razprave o praksah in krepostih državljanov v sodobnih liberalnih in pluralističnih demokracijah Žalcu omogoča, da naglasi takšno stanje v Sloveniji. Kot rečeno posebej izpostavi tri politične oz. družbene vrline ter jih naveže na pojem dialoga v javnem prostoru. Ta analiza je zelo pomenljiva ter nam lahko razkrije stanje, v katerem se – glede na odsotnost dialoškosti – nahaja slovenska družba. Žalčeva misel se nato vrne k pomenu solidarnosti in preseganju nasilja. Strah in nasilje sta temeljna negativna dejavnika dialoga in dialoškosti družbe. Eden izmed osrednjih uvidov, ki izhaja iz njegovega dela, je ta, da lahko nasilje (tako na ravni posameznikov kot tudi družbe kot celote) razumemo kot skrajni odziv na klic po spremembi, izboljšanju, napredovanju. Takšnemu klicu vesti se bodisi lahko odzovemo, ali pa ga poskusimo preglasiti ali preslišati, pogosto pa so odzivi nasilni. V tem okviru lahko razumemo tudi naš odnos do žrtev vojnega in povojnega nasilja, kjer namesto ponižne pozornosti za glasove žrtev ter spodobnega odziva, pri posameznikih ali skupinah srečamo pravzaprav zelo

nasilna zanikanja ali poniževanja ter brezbržnost.

Sklenemo lahko, da je iz knjige jasno razvidno avtorjevo dolgoletno in sistematično ukvarjanje (tudi v okviru programske skupine na Teološki fakulteti) z omenjenimi temami ter s tem povezanimi nizi publikacij. Tako ta knjiga prinaša poglobljen, a hkrati tudi jednat in jasen vpogled v izpostavljena vprašanja in teme. Vse to osmisli avtorjev širši pristop solidarnega personalizma, ki je avtorjeva izvirna teoretska postavka in povezuje vse teme v knjigi. Hkrati je potrebno izpostaviti tudi uvedbo pojma socialna smrt v slovenski prostor ter v kontekst nedavnih vojn in zločinov na Balkanu, izvirno aplikacijo Kierkegaarda na polje politične filozofije in osvetlitev pojma totalitarizma, kritično analizo in oceno multikulturalizma ter izpostavljene vzporednice z utilitarizmom. Besedilo tako vnaša kar nekaj novosti v slovensko humanistično misel. Knjiga naslavlja za današnji čas izjemno aktualne teme in tako vabi k branju.

Vojko Strahovnik